

XV İNCİ YÜZYILDA TÜRKİYE'DE KULLANILAN KÂĞITLAR VE SU DAMGALARI

Ord. Prof. Dr. A. SÜHEYL ÜNVER
Türk Tarih Kurumu Üyesi

Türkiye'de İslâm ve Şark memleketlerinde kâğıt ihtiyacı orta zamanda mahallerinde yapılan veyahut Asya şehirlerinden getirilen Abadiler, Hariri'i Semerkandiler (İpek kâğıdı)'le temin edilmiştir. Şark'ta ve bizde bu çeşit eski kâğıtların tarihi dikkatle incelenmeğe değer. Zira Türk kültür tarihimizin yazı ve resim kısmında en belli başlı mâlzemesindedir.

Şark'ta, kuzu ve ceylan gibi, terbiye edilmiş ince hayvan derilerinin kullanıldığı zamanlar çok eskidir. Hattâ bu, Şark'ta kâğıdın kullanıldığı asırlarda bile münferid olarak devam etmiştir. Bergama'da yapılmasından kinaye parşömen denen kâğıt evsafına yakın çeşitleri vardır.

Bu bahiste Anadolu Selçuklularından önceki zamanı mevzuumuz çerçevesi içine almıyoruz. Yalnız XIII üncü asırda memleketimizde kullanılan kâğıtların bir kısmı ticaret maksadiyle Hind'den ve Orta-Asya Türk illerinden nakledilmiştir. Ancak XIV üncü asır sonlarına doğru deniz yoluyla bize ve Şark'a Akdeniz kıyıları memleketlerinden Avrupa kâğıtları sevk olunmuştur. Bunların nekadardır çeşitli olduğunu üzerlerindeki su damgaları filigranlarından öğrenmiş bulunuyoruz.

XV inci asırda ise ticaret maksadiyle sayılacak derecede çok çeşitli, hattâ bir kısmı kataloglarda bile yer alamayan, bizde terbiye edilince çok mukavim bir hâle gelen bu kâğıtlar Akdeniz'in bütün sahil şehirlerinden memleketimize bol miktarda getirilmiştir. Okadar çok gelmiş ve hergün artan ihtiyaç üzerine sipariş edilerek getirilmiştir ki müteakip asırlarda da bol bol kullanılmıştır. Bunları yalnız burada seçtiğim XV inci asrın muhtelif defterlerinden değil, üzerlerindeki kayıtlardan öğreniyoruz. Zira aynı filigranı havidirler.

XV inci asır ortasında İstanbul'u aldık. Daha önceleri Bizans'ın elinde kalan bu tek şehirde kâğıt yapıldığı rivayeti de vardır. Ve hattâ bugünkü ismiyle anılan Kâğıthane o zamanda da aynı yerde gösteriliyor. Fetihden sonra da bizde kâğıt yapıldığı söyleniyor.

Bu iki rivayeti tahkik ve vesikalandırmakla meşgul olmadık. Fakat İstanbul'da yerleştikten sonra Venedikliler ve diğer Akdeniz Devletleri gemileriyle bize kâğıt getirirken Şark'ın muhtelif yerlerinden de kervan yollarıyla çeşitli ve her cinsten pahalı kâğıtlar da nakledilmiştir. Bunların en ve boy çizgileri ve filigranı olmamasından ayrılmaları kolaydır. Garp'tan bize getirilen kâğıtlar filigranlıdır. En ve boy hizalarında, enlerde silik ve boylarda bariz çizgiler vardır. Şark'tan getirilen kâğıtlarda filigran ve su üzerinde süzgeçten geçirilen küvetlerin altındaki ince çizgiler yoktur. Işığa bakınca Şark'ın Garp'takine nisbeten pahalı kâğıtları zemini karışık görülür, abâdiler böyle farkedilir.

Şark'tan getirilenler arasında Çin'in ipek kâğıtları, bir kısmı ince ipekten dokunarak araları yine ipek ve kâğıt hamurıyla karışık zeminli kâğıtlar, Semerkand'da ve Buhara'da ipek çamurundan kâğıtlar, Hind'de yapılanlar vardır. Bunlar yapıldığı şehirler isimleri sonunda âbad "Mamure" mânasına ekleri bulunduğundan "Abadi" diye anılır. Allah-Abad'da yapılanlar ve Hind'den gelenlere Abadi veyahut Hind Abadisi tâbiri kullanırlar. Bu kâğıtları eski maruf hattatlarımız böyle tesmiye ederlerdi.

Bu kâğıtlar gerek Şark'tan ve gerek Garp'tan ekseriya aynı, bazen büyük ve bazen küçük ebadda tabakalar hâlinde terbiye edilmiş, yani ham olarak getirilmiştir. Aralarında harcıâlem dediğimiz aşağı ve düşük olanlar bulunduğu gibi iyi cinsleri de vardır. Bunu eksperleri ayırır ve ona göre fiyat farkları belirir. Yani kıymetlileri pahalıdır.

Garp'tan bu suretle getirilen kâğıtlar yalnız sahil şehirlerinde yapılmış değillerdir. İçlerinde Orta Avrupa şehirlerinden de toplanıp getirilenler vardır. Bunlar sahil ihracat şehirlerinde külliyetli miktarda toplanır ve her tarafa ve bu meyanda bilhassa ihtiyacı fazla olan Türkiye'ye sevkolunur.

Bunların muhtelif yerlerden toplandıkları filigranlarının çok çeşitli olmasından anlaşılır. Briquet'nin 4 cild kataloğunda da işaretleleriyle yapıldığı şehirler ve hattâ seneleri, ele geçen örneklerinden seneler süren bir çalışma mahsulü olarak yer almıştır.

Çok muhtemeldir ki, bu kâğıtların çoğu Venedik'ten ve Orta Avrupa'ya yakın Şimalî İtalya limanlarından ve daha merkezî olan Livorno "Elikorne" dan ihrac edilmiş, sevk merkezinin daha ziyade

bu şehir olmasından buradan gelen kâğıtlara liman isminin tahrifiyle Ali Kurna ismi verilmiştir ki böyle tesmiye edilen kâğıtlarda her çeşit filigran ve çizgili olanlar vardır. Akdeniz'in hangi limanından getirilirse getirilsin hepsine Elikorne'den tahrifen Ali Kurna denmiştir. Bu tabir Avrupa'nın her çeşit kağıdına alem olmuştur.

Şark'tan gelen pahalı kâğıtlar burada terbiye edildikten sonra daha ziyade nefis hatların ve ilmi nadide eserlerin yazılmasında ve sanat eserlerinin vucude getirilmesinde kullanılmıştır.

Devlet dairelerinde ve muhtelif işlerde daha ucuz ve bol getirilmesinden ve çok bulunmasından Garptekilerin tercihi âdeta usulden olmuştur. Buna asırlar boyunca riayet edilmiştir.

Bu kâğıtlar ilk getirildiklerinde suyu ve mürekkebi emici ve kaba vasıftadır. Bunlar burada terbiye edilir. İstanbul ve diğer büyük şehirlerimizde ve bilhassa İstanbul'da kâğıt terbiyesi kârhaneleri ile muazzam kâğıt hazırlama sanayii kurulmuş ve yüzlerce aile bunun temin ettiği gelire geçinmelerini sağlamışlardır.

Bunların iki türlü kâğıtları kullanılır bir hâle getirilmeleri ameliyeleri vardır. Bu ihtimamı, âherlemek, boyamak ve mührelemek ile gösteriyorlar. Bunlara âherci, boyacı ve mühreci derler. Hepsi bunlarda iş bölümü yapmışlardır.

Boyanacak olanlar boyacıya, düz mühre vurulacaklar mührecilere, eğer üzerine gayrikabili nüfuz bir tabaka yapılacaksa âhercilerle verilir. Bu suretle fazla miktarda herkes aynı işi çok defa yapmaz. Amma az, birkaç düzine kâğıt ise birisi hem boyayabilir, hem âherler ve hem mühreler. Fakat büyük miktarda olanlarda bu iş taksimi esastır. Kâğıdı âherleme pahalıdır. Zira çok el ve zaman alır. Bu gibi kâğıtların maliyeti artar ve ucuz değildir. Bunlar eski mücellid ve müzehhib dükkânlarında alâkalı hattatlar, müzehhib ve isteklilere satılır. Bu gibi kâğıtların en itinalılarından belki aynı evsafta bulunamaz diye fazla alıp sandıklarında biriktirenler işitilmiştir. Aynı zamanda âherli kâğıtları daha ziyade kâğıt gevşesin ve işlemesi kolay olsun diye dükkânların altında ışık almaz, mahzen gibi rutubetli tonoz kubbeli odalarda yaparlar ve bir âherlenmiş kâğıdın üzerinden bir sene geçmeden kullanılmasını da tavsiye etmezler. Hattatların terekelerinde vefatlarından sonra birkaç sandık kâğıdın çıktığını bizzat görebildim.

Mührelemek âherlemeğe nazaran daha basittir. Yassı ve hususi surette yapılmış cam mührelerle mührelenir. Mühreli kâğıt ismi

bu âletle yapılması dolayısıyla verilmiştir. Hafif kuru sabun sürülmesi âletin kolaylıkla iki elin ve kolun muavenetiyle tutukluk ve dolayısıyla buruşukluk yapmaması için kullanılırlar. Bu usul ile kâğıdın ya bir taraflı veya iki taraflı yapılırsa satırları düzleşir ve parlar. Âherli kâğıda yazılınca, âher, mürekkebin veya boyaların nufuz edemeyeceği bir tabakasını teşkil ettiğinden nescine nufuz etmez. Yalamakla veya ıslak pamuk veyahud süngerle silinmekle iz belli etmez. Lâkin mühreli kâğıtta sathının pürtükleri sadece tazyikle düzelmiştir. Yazılınca mürekkep veya boya nescine nufuz eder, yalanmakla ve silinmekle yeri belli olur.

Kâğıt âherlemenin bir takım usulleri vardır. En sadesi taze yumurta akı şapla eritilir ve sulandırılarak sürülür. Buna yumurta âheri denir. Kuruyunca kuru sabun sürülmüş mühre ile parlatılır. Bir de sulu nişasta sürülerek yapılan tarzına da nişasta âheri denir. Bu da mühre ile aynı suretle parlatılır. Bu da mürekkep veya boyayı nescine geçirmez. Aynı zamanda pişmiş pirinç suyu ile de âherli kâğıt imal edilmiştir. Buna pirinç âheri derler. Mühreli kâğıtların içine mürekkep ve boya nufuz edince yalansa, silinse veya hakkedilse belli olur. Âherli kâğıtlarda bu mahzur yoktur.

İşte devlet dairelerinde resmî kütüklerde, tahrir defterlerinde ve diğer kayıtlarda ancak mühreli kâğıt kullanılır. Zira mürekkep nescine geçer, çekinilmesi icabeden hak ve silintilere müsaid değildir. Onun için resmî defterlerimizde eskiden sırf bu sebeple hak ve tahrif yapılamaz. Zira belli olur. Bu cihetle eski kayıtlarda silinti ve kazınma gibi sahtekârlıklara meydan verilmemiştir. Her zaman ve her yerde bizim resmî eski kayıtlarımıza itimad olunabilir.

Mühreli kâğıtları hattat ve tezyinat sanatkârları kullanmaz. Onlar âherli olmasından daha pahalı satılan mutena kâğıtlar üzerine yazar ve süslemeler yaparlar. Kurânı Kerim'ler hep böyle kâğıtlara yazılır. Bu iki çeşit kâğıdın böyle kullanılmaları ananesi İstanbul'da kurulmuştur. Bundan aslâ inhiraf edilmemiştir.

Devletin ve memleketin her nevi' kâğıt ihtiyaçları "Kâğıt Eminliği" vazifesini gören bir makam sahibi tarafından idare edilmiştir.

Sonraları Avrupa'dan böyle ham gelenler müstesna, başkaca mahallerinde mührelenmiş ve hattâ kabili nufuz olmayan maddelerle kısmen âherli kâğıt makamına geçebilen İngiliz kâğıtları ithal edilmiştir. Bunlar XIX uncu asırda makbul sayılmış ve çok alınıp

satılmıştır. Bu cihetle bu yerli sanayiimiz ortadan kalkmıştır. Hâlen bizde âhercilik ve mührecilik tarihe kavuşmuştur. Ben dâhil bir kaç kişi bunun nasıl yapıldığını bilmekteyiz. Gösterir, fakat yapmayız. Arzu edenlere tâ'rif edilmekte ve yaptırılmaktadır.

Şimdiye kadar elimize geçen ve araştırmalarımızda alâkâmızı çeken mühreli ve âherli kâğıtların filigranları üzerine de dikkat nazarımızı çevirdiğimizden pek çok sayıda çeşitli olanlarını topladık. Bundan sonra kütüphane, arşivlerimiz ve müzelerimizde bizim gibi bilhassa XV inci asır filigranlarına dikkat edenler daha başka ve farklılarını mutlaka bulacaklardır.

Pek az kısmı müstesna hemen hepsini Briquet kataloğunda bulduk. Yalnız bir kaçına raslayamadık. Bir kaç da bu el ile yapılan su damgalarının farklı çizilmelerinden belki nazarımızdan kaçtı. Onların mukayeseli olarak izahlarını ve bizde bulunanları şu suretle sıraladık. Bunları seçerken bilhassa XV inci asırda yazılı olan tarihli vesikaların bulunmasına bilhassa itina ettik. Fatihin çocukluğunda çizdiği yazı ve resimleri, bu kabil, devrinin filigranlı - mühreli kâğıtları havi defterde gördük. Boş bir kâğıttaki filigranı buraya geçirmedik. Birkaç vesikanın tarihini bulamadık. Nümuneleri de örnekler kısmında sıralanmıştır. Bir kaçını katolokta bulamadık. Onları da ayrıca Romen işaretleriyle numaraladık.

Bir sırada 3 hilalli olan da katolokta yoktur. Bunun bir kaçında XVI ncı asra âid kayıtlar bulduk. Aynı asırda bir yerde "Kâğıdı İstanbul" ismi vardır. Hattâ Süleymaniye camii inşasına âid bir arşiv kaydında şu kadar kullanıldı, denmektedir (Tahsin Öz). XIX uncu asır başlarında Beykoz kâğıt Fabrikası Kayıtları da üç aylı filigran üzerinedir.

Bu sıralanmış 3 hilâlin katalokta bulunmamasından bizde yapılmış olması ihtimali üzerinde durduk. 1219 (1804) tarihli "İslambol" filigranlı bir kâğıdı da bir arşiv vesikasında 1233 (1818) tarihli bir vesika üzerinde gördük. Bu tarihlerde de İstanbul'da da kapitülâsyonlarla rekabet edememelerine rağmen kâğıt yapılmıştır. Beykozdaki kâğıt fabrikasının tarihi hakkında elimizde zengin bir dosya mevcuttur. Yalnız İstanbul'da değil Bursa'da da bir kâğıthane vardır.

Şimdilik Türkiye'de kâğıt tarihimizin birgün ana hatlarını gösterecek bu muhtasar muhtırayı takdim edebiliyorum.

Bu Filigraflar imzasız ve tarihsiz bazı mühim vesikaların isbatında, dikkat olunursa, mühim rol oynamaktadır. Nitekim hiç bir kayıt mevcut olmadığı halde İkinci Sultan Murad devrinde, bizde mühreli resmi defterlerimizde kullanılan bir filigramdan Fatih'in çocukluk defterini bulduk. "Fatih'in Çocukluk Defteri" ismi altında 1961 de yayınladık ve bilim âlemimizde kabule mazhar oldu. Fazla bilgi için Enstitümüzden isteyenlere gönderilir.

FİLİGRANLAR VE İZAHLARI¹

- 1— 29 × 11 eb'adında ince beyaz mühreli kâğıt. Fatih Devri.
- 2— Fatih K.N. 1985. Kitap ciltlenirken başa ve sona yapıştırılmış. Üzerinde Sultanî ve Bayezid II devri âlimlerinden Mehmed bin Aliyyül-Fenari imzası. Kitapda Fatih Sultan Mehmed'in Elmuzafferli mührü.
- 3—4 Fatih zamanında Divanda kullanılan kâğıt filigranlarından.
- 5— Sağda ufak makas. B.V.A. Fatih Sultan Mehmed mutfak defterlerinde. 2 Adet. Ortada Maliye arşivi N. 14, sağda Arnavutluk 2 defterinde.
- 6— Solda Kâmil Kepecioğlu'na göre 871 (1466-67)'den önceye ait bir defterde aslı 1-4 eb'adında defterde 871 Tırhala defterinde.
- 7— Sağda Fatih devri Sivrihisar defteri (tarihsiz) (Gênes 1459). Solda M. Arşivi N. 14. 29, 5 × 11 defterde.
- 8— Solda 870 (1465-66) ve 880 (1475) tarihli defterlerde Gênes 1448.
- 9— Fatih K.N. 3063. Fatih devri ciltli. İçinde ciltlenirken konan ham mühreli kâğıdın filigranı. Bu örnek ikinci Sultan Bayezid Devrinde yazılmış Bayezid II. vakfiyesinde de görüldü. Bu kâğıt f.B. kataloğunda troyes 1387 (2414) Colognes 1476 (2431) ve bizim bu örnek Landshut 1504 (2585)'de görüldü.
- 10— İkinci Sultan Bayezid türkçe vakfiyesinde görüldü. B.K. da terazileri tam ayırmak ve zamanlarını tâyin güç. Yalnız XV. değil XVI ncı asırda da var. Bizimkileri daha ziyade XV. asır sonunda gördük.

¹ Makashlar için ayrıca bakınız Fatih K. N. 1430. 1693. 1694. Her üçü de mühreli beyaz, kab içlerinde. Ahmet III. K. N. 2740. Fatih K. 2115 Briquet C. II başda makaslar "Ciseaux" 3647 den 3771 e kadar 124 çeşittir. Tarihleri ve belli başlı menşei olan şehirler. Bologne 1293. Bourge 49/1341. Palerme 1342-46. Sienne 1410-13. Venise 1438. Gênes 438-39. Prague 1445. Pistoie 1468. Ayrıca Naples, Roma, Pise, Florence, Hollanda, Valence ve İtalya'nın hemen pek çok şehirlerinde müteaddit şekilde. Biz yalnız bizdekilere benzeyenlerin tarihlerini aldık.

- 11— Solda, Fatih K. 5145. Fatih'in vakfi ve devri. Sağda Fatih devri, tarih yok. Aynı taç yalnız 898 (1493) tarihli tapu defteri ve N. 12'deki defter (B.V.A.) vec 882 (1477) tarihli Volçtirin defterinde görüldü. Altında Z harfi de var.
- 12— 1086 (1675) tarihli bir vesikada görüldü. B.K. aylı olanları bulamadım. Yıldızlı olanlardan bir tane var. N. 11 ve 12'nin de tam benzerleri görülemedi.
- 13— Fatih Sultan Mehmed sarayı zamanı matbah defterlerinde görüldü. Altda S ve N harfleri gibi bir işaret var. Taçlar birbirine benzemekle beraber bazı farklar göze çarpıyor. B.K. (4846). Bu filigranlı kâğıt Gênes 1465 olarak işâretlidir.
- 14— 859 (1455) tarihli Manavgat defterinde görüldü. B.K. (6685). Bu örnekler Pise 1368, Montepulciane 1368, Sienne 1380, Midi de la France 1365, Texel 1369, Gonda 1370 ve Fabrian 1373 tarihlerinde yapılan kâğıtlarda var.
- 15— Maliye arşivinde 872 (1467-68) ve 870 (1465-66) tarihli İpek ve sâir yerler tapu defterleri B.K. N. 5958'de Druck 1446, Bruk a.d. Muhr 1452, Munich 1454. Graz 1456-55, Tyrol 1463, Transylvanie 1446 N. 5961'deki örnek Udim 1457, Wurtemberg 1455, Hongrie 1456, Venise 1464, 1471 ve 1477.
- 16— 859 (1455) 'da hazırlanan Tırhala defterinde düğümlü fiyong şekli (Maliye arşivi). B.K.N. 11988 Montbrison 1491'e tekâbül ediyor.
- 17— Bursa, Kaya ile, Bergama, Biga, Balıkesir ve Söğüt defterinde. Bu defteri rahmetli M. Cevdet de görmüş. Bizim bulduklarımız birbirinden farklıdır. Tarihi işaret edilmemiştir. B.K. N. 6340 aynı bir örneği ve Lucques 1456 kaydı Fatih devri.
- 18— Arnavutluk iki numaralı defterde görüldü. B.K.N. 7333 Colliouse 1380, N. 7332'de Perpignan 1386, Grece 1386 diye işâretli. Diğer yerlerde de var. Bizde Fatih devri vesikalarında kullanılmıştır. Meyva işâretidir.
- 19— Solda, Fatih K.N. 5143. Başda ilâve mühreli kâğıtda. Aynı eserde bu kâğıdın aherlisi de var. Üzerinde Sultanî ibaresi, Fatih mührü ve kitapları tasnif eden aynı zat imzası B.K. 14446. Würzburg 1379, Bologne 1381, Silésie 1387. Ortada Maliye arşivi N. 14. Fatih devri- B.K. 14708: Zurich 1402, Schaffhouse 1424, Lucerne 1424, Hongrie 1427.

- Sağda M. arşivi, Fatih devri, Hasbahçeye ait defterler. B.K.N. 14718. Tyrol 1436-37. Sene 885, 859, 884. Defter N. 14.
- 20— Solda. Fatih devri, Maliye arşivi. B.K. yok.
Sağda XV. bir vesikada. B.K. Zurich 1473.
- 21— XV. asra ait bir vesikada. Fakat Katalogda bulunamadı.
- 22— 859 (1455) tarihli bir vesikada. B.K.N. 14110, Bénévent 1338-40 Manavgat defteri sene 859. Bu defteri arşivde eski reis M. Cevdet de görmüş, işaretleri var.
- 23— Fatih K.N. 315. Üzerinde Mehmed bin Aliyyül-fenârî şifreli imzası B.K. N. 14721. Bergama 1442.
- 24— Yavuz zamanı ve muhtelif tarihlere ait vesikalarda. Maliye arşivi B.K. N. 14474 Bergama 1576 ve 1568 tarihleri görülmüyor.
- 25— Fatih K.N. 5137'de kayıtlı kitapda başta görüldü. işlenmemiş kâğıt. Üzerinde II. Bayezid devri âlimlerinden ve bu kitapları tasnife memur Mehmed bin Aliyyül-fenârî yazısı var. Fatih K.N. 1696'da aynı yazı. Her ikisinde Fatih'in kütüphaneye verdiğini gösteren "Sultanî" kaydı var. F.K.N. 1843 ve N. 1692 tamir edilirken konmuş hepsinde aynı kâğıt. B.K. N. 14797'de aynı filigrana Augsbourg sene 1466 yazılmış²
- 26— Bu filigran Fatih K.N. 1321 ham ve ahersiz, cilt tamirinde konmuş (Bayezid II. devri) F.K.N. 1236 Sultanî ve Mahmed bin Aliyyül-fenârî imzalı. Önce Kadızâde medresesine verilmiş. F.K.N. 1309 mührü ve üzerinde aynı yazılar, içinde Fatih mührü. F.K.N. 1707 Fatih Sultan Mahmed tarafından Camiine hediye edilmiş kitapda ilâve. N. 1971. Fatih tarafından Camiine verilmiş, şarkta ikinci dolaba konmuş. Hepsî Bayezid II. devrinde kullanılmış ve üzerlerine imza edilmiş.
- 27— 859 (1455) tarihli Manavgat defterinde görüldü. B.K.N. 3531, Palermo 1444 ve aynı zamanda yine o şehirde 1450 tarihli olanı da işaret edilmiştir.
- 28— Bizim vesikalar içinde gördüğümüz bu örnek B.K. N. 3762 Admont 1455, Messin 1459, Fabriano 1455 Ferran 1471, Porlezza 1461, Venice 1471 ve 1489 olarak kayıtlıdır.

² B. Katalogunda "Tête de boeuf" çeşitleri çoktur ve N. 14096-15459 arasındadır.

- 29— Kartal. Tarihi olmayan bir Fatih devri vesikası üzerinde görüldü. B.K. da bu filigranlı kâğıt: Pise 1475, Florence 1484 ve 1507 ve Lucques 1491'de hazırlanmıştır.
- 30— Solda. 884 (1479) ve 885 (1480) tahrir defterlerinde görüldü. B.K. da N. 2067 Venise 1478, N. 2065 Turin 1470 ve N. 2064 Perkignan 1464 tarihleri var. Sağdaki de bizde görüldü. B.K. N. 1474'de Palerme de 1482'de yapılmış olanı var.
- 31— Fatih K.N. 5267. Solda Bayezid II. devrinde İstanbul'daki kâğıtlardan. 650 (1252) de yazılmış eserin başına tamir esasında kullanılmıştır. Üzerinde Sultanî, Mehmed bin Aliyyül-Fenarî yazısı var. Ayrıca bakınız : Fatih K. N. 2927, N. 2225. Sağda. Fatih K.N. 1209. Fatihin hususî kütüphanesinden çıkan nüshada cilt içinde.
- 32— Solda Yavuz defteri ve muhtelif devirlere ait tapu defterlerinde görüldü. Sağdaki 1010 (1601) tarihinde bir yazı üzerinde³. Diğerleri için bakınız : B.K. N. 479 Syracuse 1507. N. 482 Laibach 1519. N. 484 Salzbουργ 1530, N. 480 Arnoldstein 1508, N. 523 Reggis d'Emilie 1551, N. 520 Padoue 1546. N. 561 Verone, N. 499 Vérone 1518 N. 464 Innsbruck 1489. Bu nevi kâğıtlar 1474'de başlıyor. Bizdekiler de bu tarihte.
- 33— Solda ve sağdaki örnekler 854-855 (1450-1451) tarihleri arasında İkinci Sultan Murad zamanı tapu defterleri N. 1'de görüldü. B.K. tam örnekleri yoksa da N. 3412 de Parme 1526. N. 3452 Trévis 1494 N. 3514'de Bergame 1565'de yapılanlar arasında.
- 34— Bakınız bundan önceki örneklere ve izahlarına.
- 35— Tarihsiz. Fatih devri. Lâkin 872 (1467-1468) tarihli bir defterde balık şekli görüldü. B.K.N. 12412. Sağda Murad 1397, Sienne 1481 ve 1387. N. 12414: Udine 1448, Florence 1450, Fabriano 1447. N. 12413 solda Castro-san-Giovanni 1440, Silésine 1427 ve 1421.

³ Ayrıca Fatih K. N. 1498 başa ve sona tamirde konmuş. F. K. N. 572 Ferrare 1598, N. 566 Mantoue 1532, N. 564 Verone 1590.

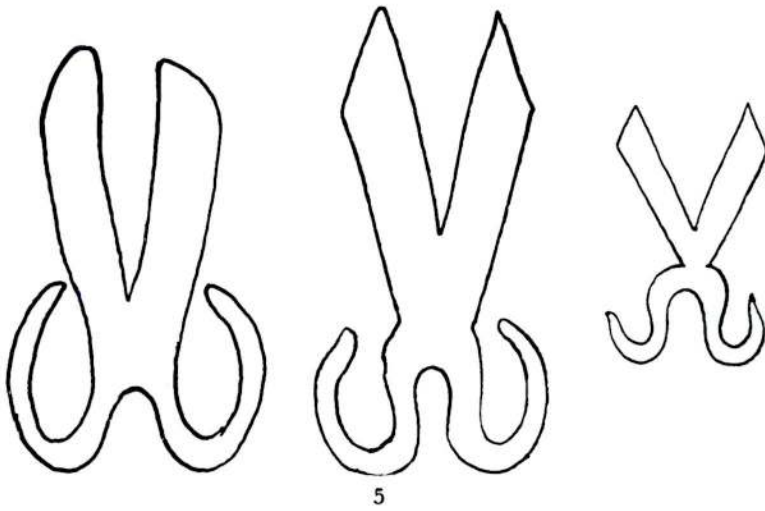
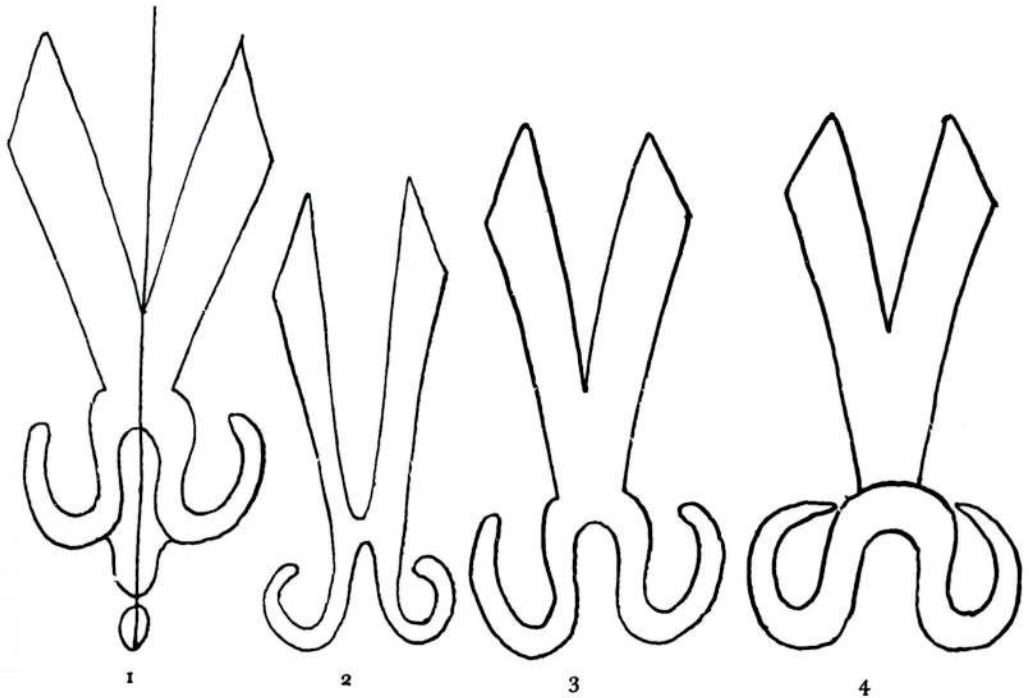
- 36— 874 (1469-1470) ve 879 (1474) Tekfurdağı, Çirmen, Kızanlık, Zağra ve Umurbey evkafı defteri. B.K. Güneş N. 13924: Zurich 1461-62, Gênes 1466 N. 9474 buna benziyorsa da içi aynı değildir.
- 37— Maliye arşivi sene 872 (1467-68) defterde. B. K. N. 1928 Lion-Palermo 1466-69.
- 38— Fatih K. 1156. Üzerinde Bayezid II. devrinde Aliyyül-Fenarî imzası var. B.K.N. 15628 Vêrone 1470-1472 (tête humaine) Fatih'in tuğralı mührü de mevcut.
- 39— Fatih K. 1462 Üzerinde Sultanî ve Mehmed bin Aliyyül-Fenarî imzası B.K.N. 15887 Lucques 1401-08, près de Sienne 1402, Barle-Duc 1403. Montpellier 1413-1418. Toulouse 1417, Fabriano 1403.
- 40— Fatih devri. 859 (1455) senesi Turhala sancağı defteri M.a.N. 76. T harfi. B.K.N. 9127 ve 9131 Naples 144. Rome 1447-52. Ofen 1490. Fabriano 1447 ve Florence 1456.
- 41— İkinci Sultan Bayezid vakfiyesi 898-913 29 Receb (1493-1507) B. K. N. 8941 Palermo 1467, Bavière 1470, Amafli 1471, Catane 1472, Transylvanie 1471. N. 8935 Newport 1420.
- 42— Solda R ile az farklı. Bunlar Başvekâlet arşivi, Matbahı Âmire defteri N. 7270. Pek çok sayıda var. Sağda. Fatih devri Tırhala defteri 871-873 (1466-67—1468-69) B.K.N. 8430 Naples 1462.
- 43— Eller çok çeşitli görülmüştür. Sade el ikinci Bayezid devri vesikalarında. M.Ar. B.K.N. 11150 Fossano (Piémont 1484. Üstte 4 köşe işaretli olan aynı vesikalarda B.K.N. 11235. Dijon 1596.
- 44— Parmak üstünde halka. M.A. Fatih devri vesikalarında var. Fakat bu şekil (B.K.) bulunamadı.
El üzerinde 5 köşe rozet ve el keza Fatih devri vesikalarında Fatih K. N. 2111, 2110, 2115, 2117, 1377, 2203. Üzerlerinde Mehmed bin Aliyyül-Fenarî imzalı, Sultanî yazılı. Bir kısım eski, bir kısım tamirde lâkin aynı tarihte cilt için yapıştırılmış kâğıtlar üzerinde. Fatih K.N. 1318 el ve üstü işareti diğerlerinden farklı. Lâleli K. 268. B.K.N. 10681 Milân 1568 buna benzer bir örnek, fakat şüpheli.

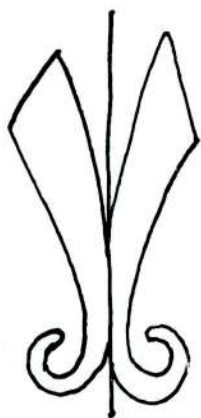
B KATALOĞUNDA ARANIP DA BİRİ HARİÇ BULUNAMAYANLAR

- Bunlarda XV. Asırdaki defter ve vesikalar üzerinde görüldü.
- I— 872 (1467-68) tarihli İpek ve saire yerler defterinde
- II— Fatih devri, Ankara defterinde Sultanî yazısı.
- III— Fatih K. N. 1694 cilt için yapıştırılmış ahersiz beyaz üzerine Sultânî yazısı.
- IV— 874 (1469-1470) 879 (1474) Tekfurdağı, Çirmen, Kızanlık, Zağra ve Umurbey evkafı defteri.
- V— Fatih K.N. 1088. Bayezid II devrinde kullanılan kâğıtlardan
- VI— Fatih K. 2879 başda Bayezid II devri.
- VII— Fatih devri 885 (1480) 872 (1467-68) tarihli defterlerde. Maliye arşivi N. 14871 (1466-67) tarihli Sultan Öyükü defteri. B.K. Agneau Paskal. Daupiné Paris'te 1363'e doğru.
- VIII— Fatih devri, fakat yeri tesbit edilemedi.
- IX— Bayezid II Vakfiyesi 898-913 (1493-1507).

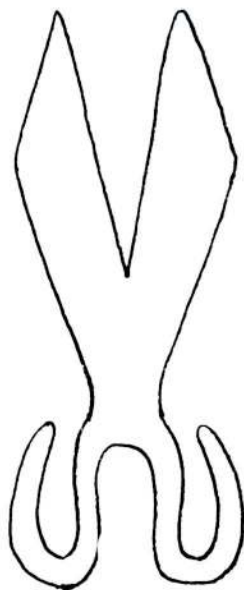
K I S A L T M A L A R

- K. — Kütüphane
- B.V.A.— Baş Vekâlet Arşivi
- C. — Cilt
- B. — Briquet
- f. — Filigran
- B.K. — Briquet Kataloğu
- F.K. — Fatih Kütüphanesi
- N. — Numara

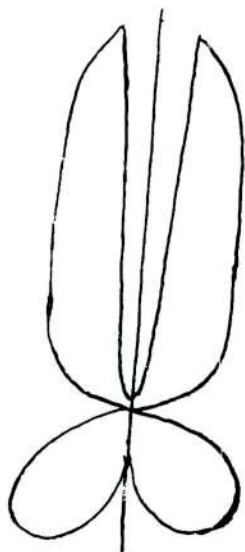
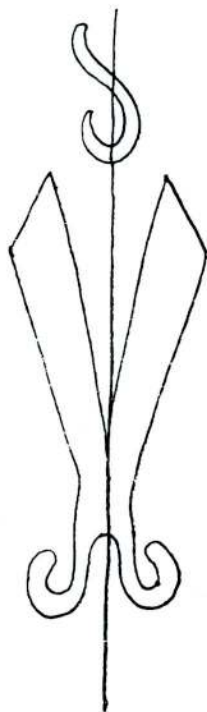

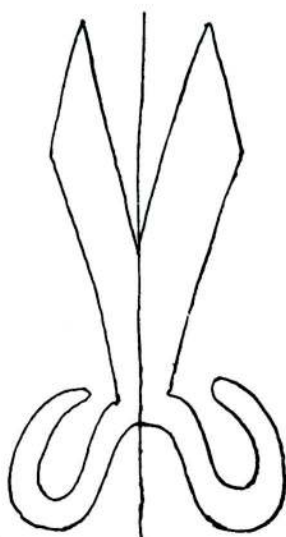
6

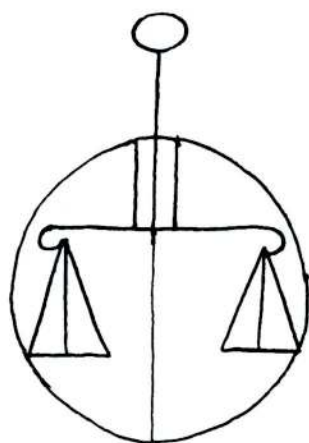
7

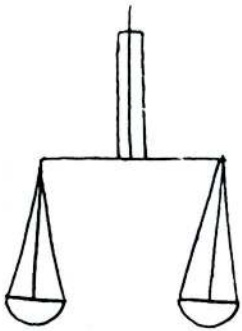
8

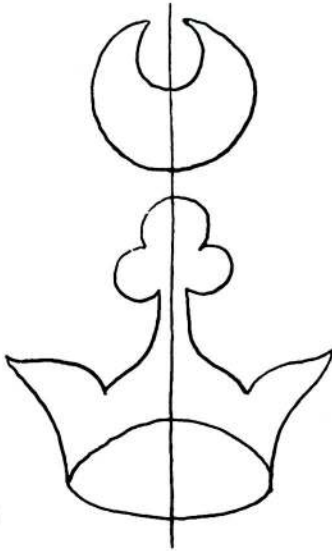
752

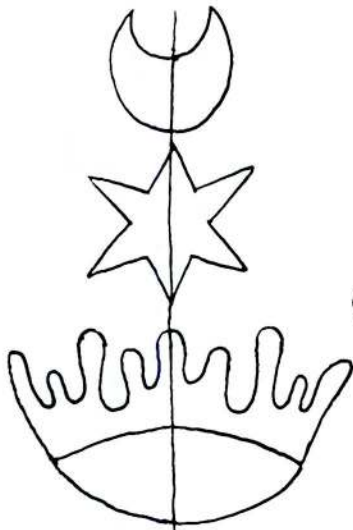
9

10

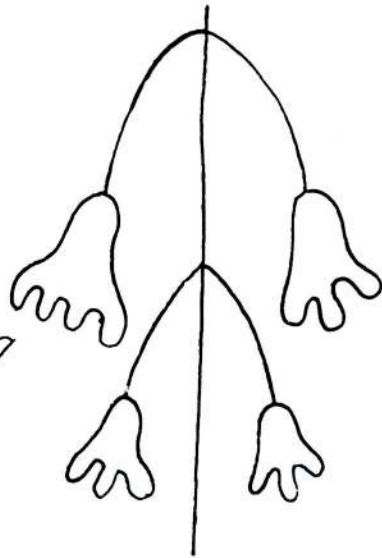
11

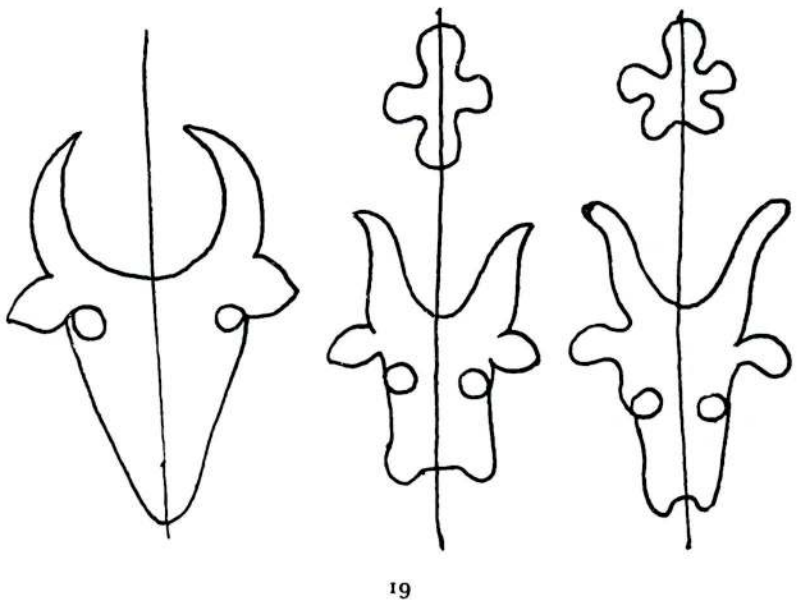
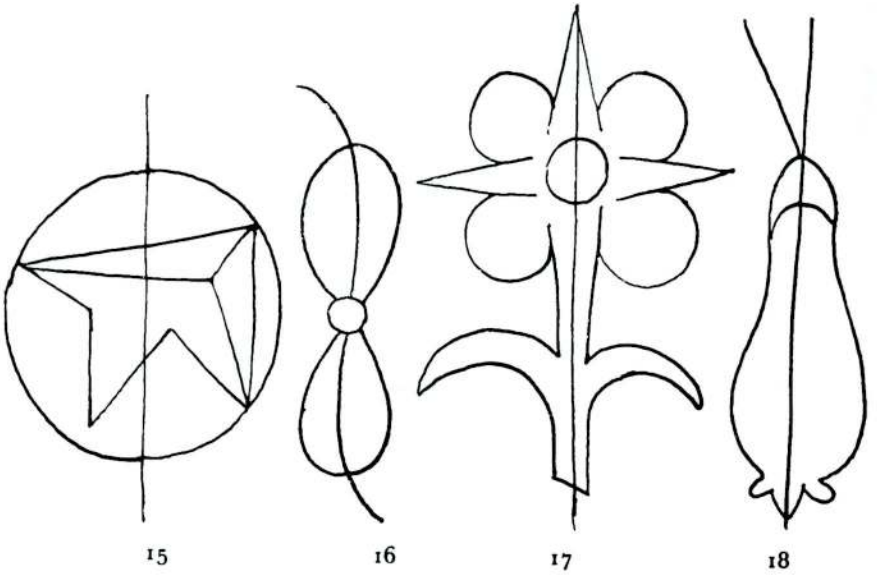
12

13

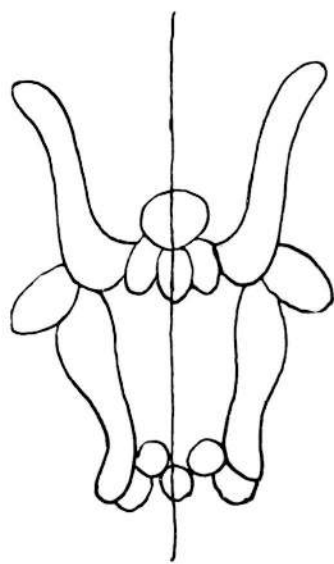
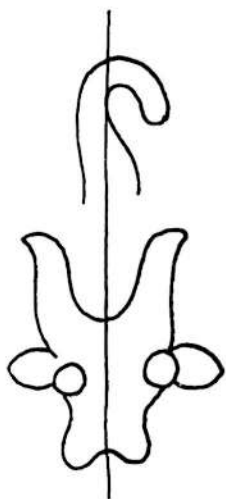

14

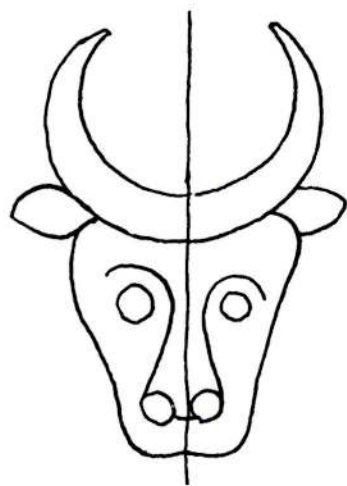

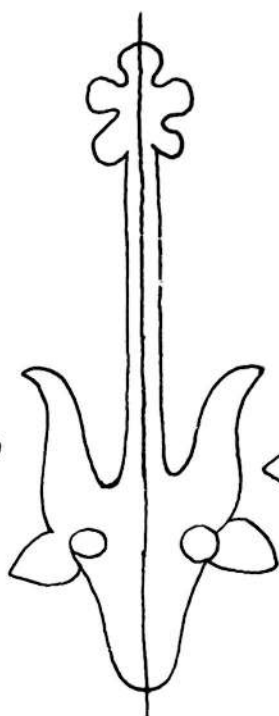
20

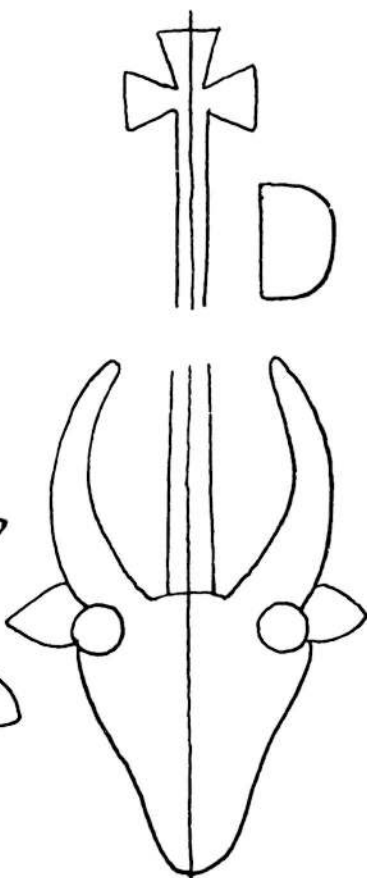
21

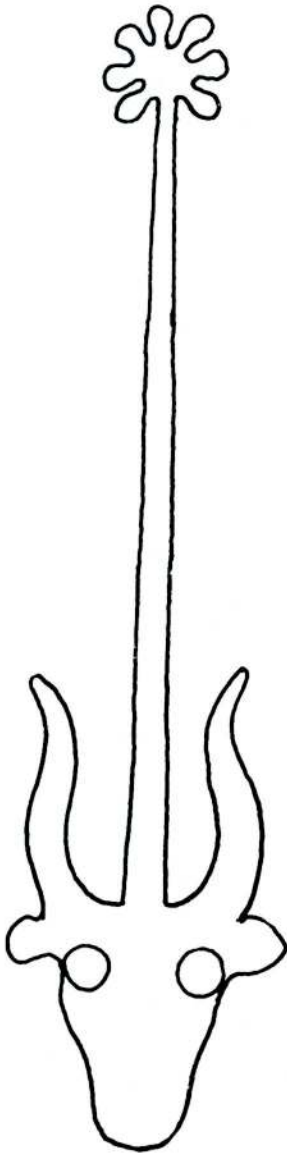
22

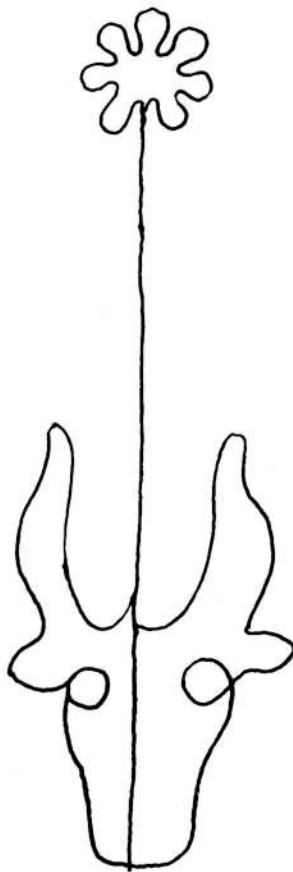
23

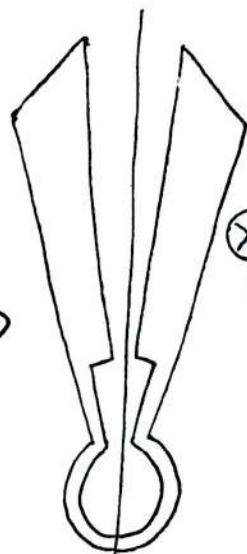
24

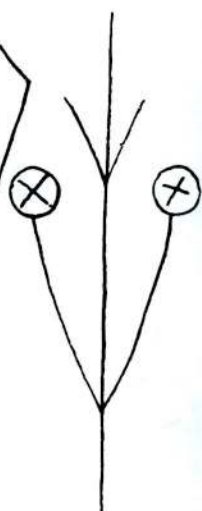
25

26

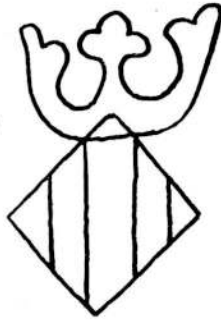
27

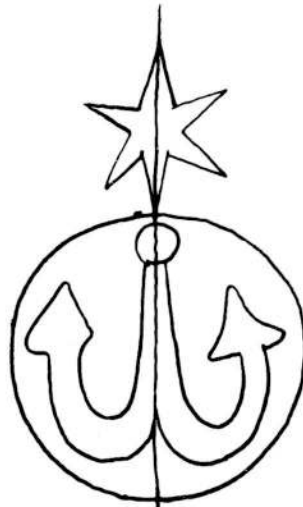
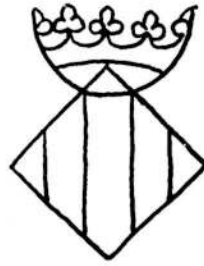
28

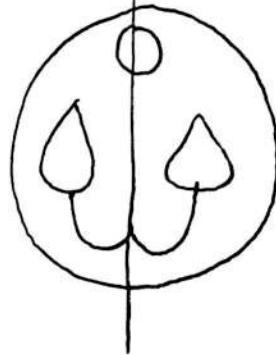
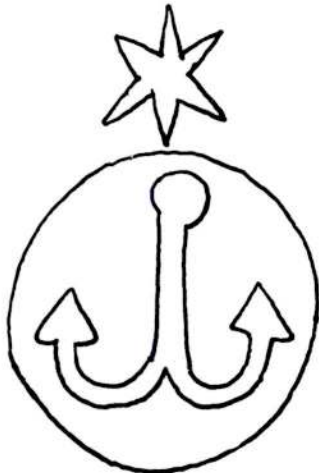
59

30

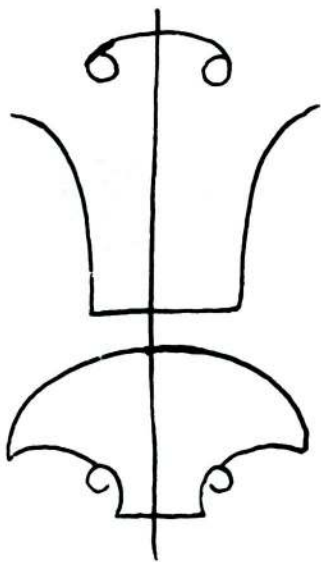

31

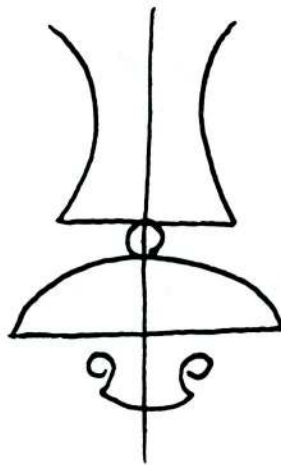

32

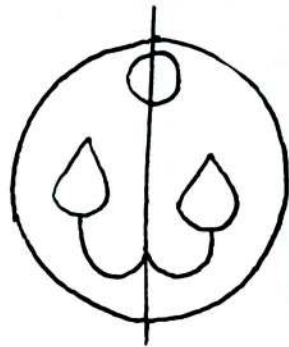
A. S. Ünver

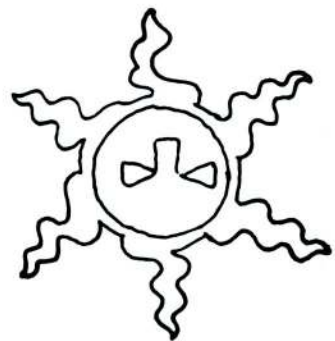
33

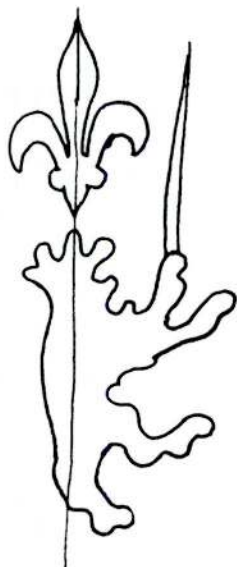
34

35

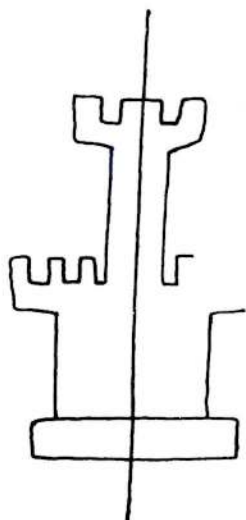
36

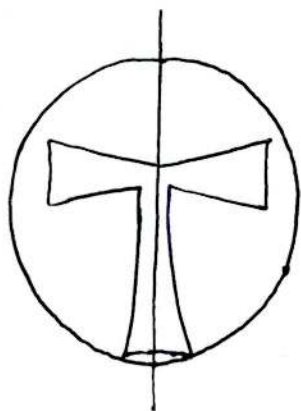
37

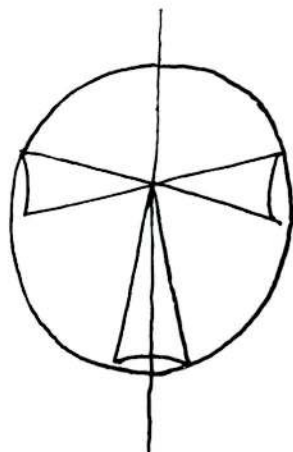
38

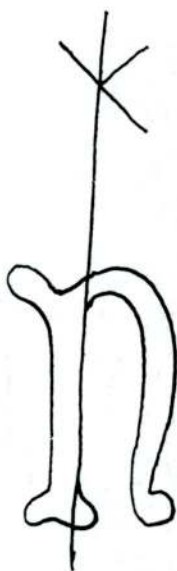
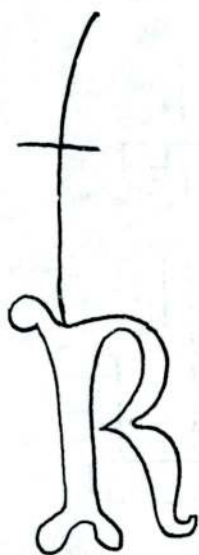
39

40

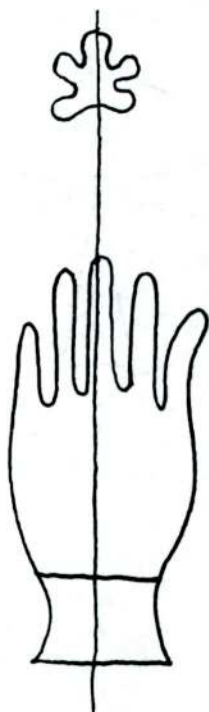

41

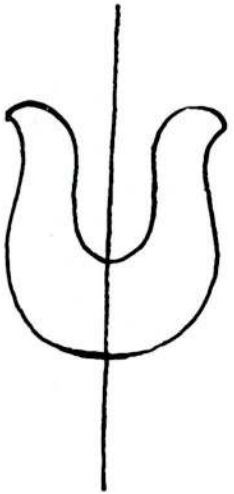
42

43

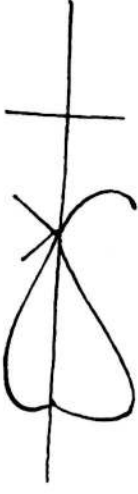

44

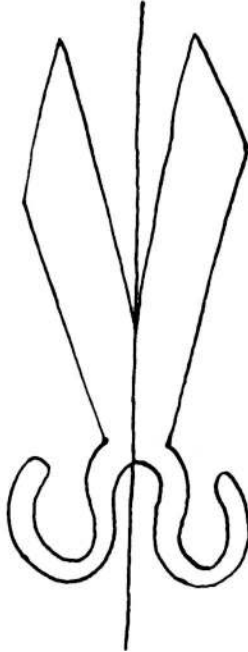
760

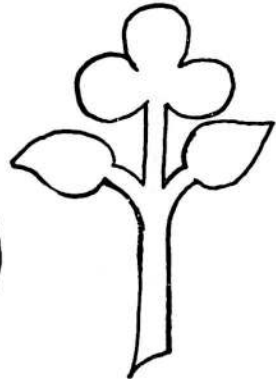
I

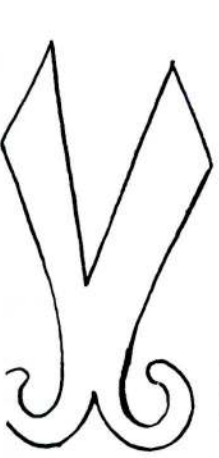
II

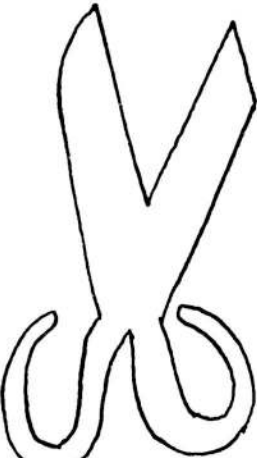
III

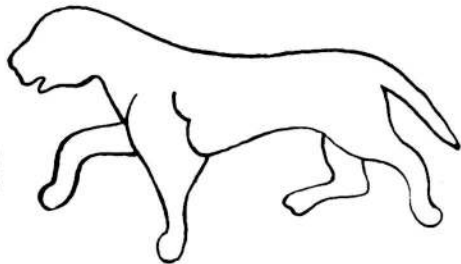
IV

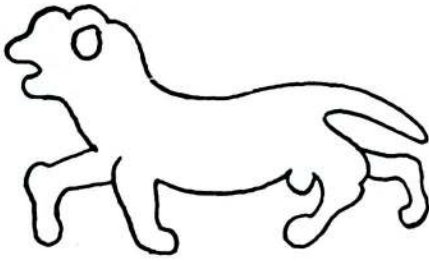
V

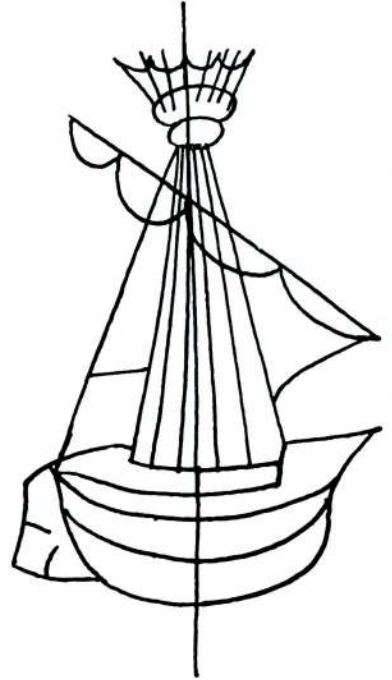
VI

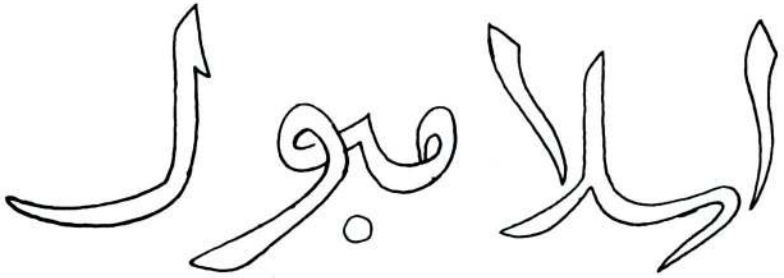
VII

VIII

IX

X